

Nümunəvi peşə standartı
Peşə standartı üzrə qiymətləndirmə nümunəsi
Müəssisələr  c n nümunəvi təlim standartı

Dəmiryolu dispetcheri

İngilis dilində adı: Rail traffic dispatcher

N: 4323-2-00186-01

Azərbaycan Respublikasının  m k və  halinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və Dünya Bankının birgə həyata keçirdiyi “Sosial M dafi nin İnkışafı” layihəsinin “ISCO 88/08-  uyğun t kmill şdirilm ş peşə standartlarının v  əlaqədar təlim standartlarının hazırlanması” tapşırığı c r v sində “GOPA Consultants” v  “SEFT Consulting” tərəfindən hazırlanmışdır.

Bakı
Dekabr, 2012-ci il

İSTİFADƏ OLUNAN ANLAYIŞLAR

Bacarıq

Verilmiş iş üzrə vəzifə və fəaliyyətləri yerinə yetirmək qabiliyyətidir.

Bacarıq səviyyəsi

Həyata keçirilən fəaliyyətlərin əhatəliliyi və mürəkkəbliyi ilə müəyyən olunur, burada fəaliyyətlərin mürəkkəbliyi əhatə üzərində üstünlüyə malikdir. Hər bir bacarıq səviyyəsi üzrə müvafiq bilik səviyyəsi tələb olunur. ISCO-da, eləcə də Məşğulluq Təsnifatında aşağıdakı dörd geniş bacarıq səviyyəsi müəyyən edilir:

Birinci bacarıq səviyyəsi

Birinci bacarıq səviyyəsi üzrə peşələr sadə və dövri fiziki fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsini zəruri edir. Bundan əlavə, birinci bacarıq səviyyəsində bir çox peşələr fiziki güc və dözümlülük tələb etdiyi halda, əksəriyyətində sadə yazıb-oxuma və rəqəmlərlə işləmə bacarığı tələb olunur. Bu bacarıqlara ehtiyac duyulduğu halda belə, onlar işin əsas hissəsini təşkil etmir.

Birinci bacarıq səviyyəsinə daxil olan bəzi peşələrdə səriştəli fəaliyyət üçün ibtidai təhsili və ya əsas təhsilin birinci mərhələsini başa vurmaq (ISCED üzrə 1-ci səviyyə) tələb oluna bilər. Bəzi işlər üçün isə iş yerlərində qısamüddətli təlimlər tələb oluna bilər.

Birinci bacarıq səviyyəsi üzrə təsnifatlaşdırılan peşələr ixtisası olmayan işçi qüvvəsini əhatə edir.

İkinci bacarıq səviyyəsi

İkinci bacarıq səviyyəsi üzrə bütün peşələrdə səriştəli fəaliyyət üçün tələb olunan bilik və bacarıqlar, adətən, ümumi orta təhsilin birinci mərhələsini başa vurmaqla (ISCED üzrə 2-ci səviyyə) əldə olunur. Bəzi peşələrdə ümumi orta təhsilin ikinci mərhələsini bitirmək zəruri hesab olunur (ISCED üzrə 3-cü səviyyə) ki, bura ixtisaslaşmış peşə təhsili və iş yerlərində həyata keçirilən təlim də daxil ola bilər. Müəyyən peşələr ümumi orta təhsili bitirdikdən sonra ilk peşə-ixtisas təhsili almağı (ISCED üzrə 4-cü səviyyə) tələb edir. Bəzi hallarda isə iş təcrübəsi və iş yerlərində həyata keçirilən təlim formal təhsili əvəz edə bilər.

İkinci bacarıq səviyyəsi üzrə təsnifatlaşdırılan peşələrə ixtisaslı işçilər daxildir.

Üçüncü bacarıq səviyyəsi

Üçüncü bacarıq səviyyəsindəki peşələr, adətən, ixtisaslaşmış sahə üzrə geniş praktiki, texniki və metodoloji biliklər tələb edən mürəkkəb texniki və praktiki fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsini əhatə edir. Bu bacarıq səviyyəsi üzrə peşələr, ümumiyyətlə, yüksək səviyyədə yazıb-oxuma və rəqəmlərlə işləmə bacarığı, eləcə də inkişaf etmiş ünsiyyət bacarığı tələb edir.

Üçüncü bacarıq səviyyəsi üzrə tələb olunan bilik və bacarıqlar, adətən, ümumi orta təhsil bazasına əsaslanan təhsil müəssisələrində 1-3 illik təhsil vasitəsi ilə əldə olunur (ISCED üzrə 5b səviyyəsi). Azərbaycanda bu bacarıq səviyyəsinə uyğun təhsil adətən orta ixtisas təhsili müəssisələrində (kolleclər) verilir. Bəzi hallarda müvafiq sahə üzrə geniş iş təcrübəsi və iş yerlərində həyata keçirilən uzunmüddətli təlim formal təhsili əvəz edə bilər.

Üçüncü bacarıq səviyyəsi üzrə təsnifatlaşdırılan peşələr əsasən texniki işçiləri əhatə edir.

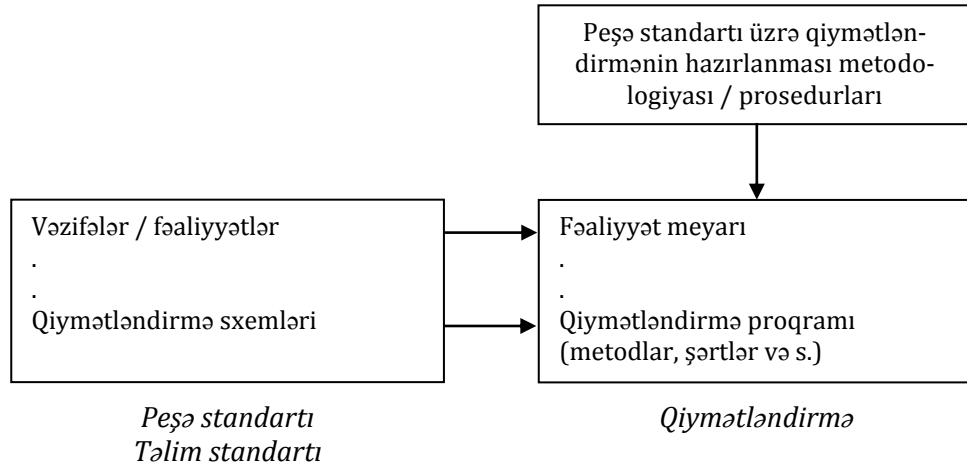
Dördüncü bacarıq səviyyəsi

Dördüncü bacarıq səviyyəsinə, adətən, ixtisaslaşmış sahə üzrə geniş nəzəri

	<p>və praktiki biliklər əsasında mürəkkəb problemlərin həlli və qərarların qəbul edilməsini tələb edən fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsi daxildir. Bu bacarıq səviyyəsi üzrə peşələr, ümumiyyətlə, yüksək səviyyədə yazıb-oxuma və rəqəmlərlə işləmə bacarığı, eləcə də təkmilləşmiş ünsiyyət bacarığı tələb edir.</p> <p>Dördüncü bacarıq səviyyəsi üzrə tələb olunan bilik və bacarıqlar, adətən, ali təhsil müəssisələrində birinci və ya daha yüksək elmi dərəcənin verilməsi ilə yekunlaşan 3-6 illik təhsil vasitəsi ilə əldə olunur (ISCED üzrə 5a səviyyəsi və ya daha yüksək səviyyə). Bu bacarıq səviyyəsi üçün Azərbaycanda adətən bakalavriat və daha yüksək təhsil pillələri uyğun gəlir.</p> <p>Dördüncü bacarıq səviyyəsi üzrə təsnifatlaşdırılan peşələrə menecerlər, mühəndislər, müəllimlər, həkimlər və s. daxildir ki, bunlar çox vaxt peşəkarlar adlandırılır.</p>
Bilik	Təhsil və ya təcrübə vasitəsilə əldə edilən məlumat və faktlar toplusunu əhatə edir.
Əlavə / ümumi səriştələr	Müvafiq əmək fəaliyyətini həyata keçirə bilmək üçün tələb olunan səriştələrə əlavə olaraq, arzuolunan faydalı səriştələri əhatə edir. Buraya əmək fəaliyyətini təkmilləşdirə bilən, bir çox peşələr üçün ümumi olan və gələcəkdə tələb olunacaq səriştələr daxildir. Bunlar işçilərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün əsas kimi çıxış etmir.
Əvvəlki təlimin tanınması	<p>Harada və necə təhsil almasından asılı olmayaraq, qeydə alınmış ixtisaslar və vahid standartlar baxımından insanların əvvəlki təliminin tanınması prosesidir. İnsanlar təhsil müəssisəsində formal təlim keçmələrindən və ya qeyri-formal təlim əldə etmələrindən asılı olmayaraq, öyrənmə prosesini heç vaxt dayandırmırlar.</p> <p>Əvvəlki təlimin qiymətləndirilməsi və tanınması prosesi aşağıdakı kimidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Şəxsin nə bildiyi və nə bacardığının müəyyənləşdirilməsi; • Şəxsin bilik və bacarıqlarının xüsusi standartlar, səriştələrin qiymətləndirilməsi üzrə əlaqəli meyarlar ilə müqayisə edilməsi; • Bu standartlara münasibətdə təlimin qiymətləndirilməsi; • Şəxsin formal, qeyri-formal və informal təlimlər vasitəsilə keçmişdə topladığı bacarıq, bilik və təcrübənin tanınması.
Fəaliyyət	Fərdin vəzifələrinin bir hissəsi olan iş və ya məsuliyyəti əks etdirir. Buna görə də vəzifə bir sıra fəaliyyətlərə bölünür.
Formal təlim	Azərbaycan Respublikasının təhsil və təlim müəssisələrində həyata keçirilir, dövlət təhsil sənədinin verilməsi ilə nəticələnir. Təhsil müəssisələrində formal təlimlər dövlət təhsil standartlarına uyğun olaraq aparılır. Əldə edilən səriştələr testlər vasitəsilə yoxlanılır və dövlət təhsil sənədi verilir.
İnformal təlim	Özünü-təlim yolu ilə bilik və bacarıqlara yiyələnmənin formasıdır. Təhsil və təlim müəssisələrindən kənarında həyata keçirilir və təbii olaraq gündəlik həyatımızda müşahidə olunur. Formal və qeyri-formal təlimdən fərqli olaraq, informal təlim çox vaxt qeyri-ixtiyari baş verir və beləliklə, hətta fərdlərin özləri də səriştələrinin artırılmasında onun rolunu hiss etməyə bilər (məsələn, kütləvi informasiya vasitələrindən, ictimaiyyət arasında gündəlik qarşılıqlı əlaqələrdən və ümumi münasibətlərdən məlumatın əldə edilməsi). O, təlimin həyata keçirilməsi sahəsində (xüsusilə) ixtisaslaşmamış hər hansı bir şəxs (yəni ailə üzvləri, digər əlaqəli şəxslər və s.) tərəfindən

	<p>istiqləşdirildiyi halda, məqsədli xarakter daşıya bilər. İnfomal təlim ölkə səviyyəsində qəbul edilən diplom və sertifikatların verilməsi ilə nəticələnir.</p>
İş	<p>Fərdin işəgötürən üçün və ya sərbəst məşğulluq şəraitində həyata keçirdiyi vəzifə və ya fəaliyyətlərin toplusudur (ISCO-08 -ə uyğun olaraq).</p>
İşə yanaşma	<p>Müəyyən ideya, obyekt, şəxs və ya vəziyyətə müsbət və ya mənfi münasibəti əks etdirir.</p> <p>Yanaşma fərdin fəaliyyət seçimini, çətinlik, həvəsləndirmə və mükafatlara (hamısı birlikdə stimullaşdırıcı adlanır) cavab reaksiyasını müəyyən edir. Bu baxımdan yanaşma iş üçün xeyli vacibdir.</p> <p>Yanaşmanın 4 əsas komponenti var: (1) Emosional: hiss və həyəcan; (2) İdrak: məntiqlə həyata keçirilən inam və fikirlər; (3) İradə: fəaliyyət meyilləri; (4) Qiymət: stimullara mənfi və ya müsbət münasibət.</p>
Qeyri-formal təlim	<p>Təhsil sistemi ilə paralel şəkildə aparılır və dövlət təhsil sənədinin verilməsi ilə müşayiət olunmur. Qeyri-formal təlimlər iş yerlərində və ya formal təlim sistemlərinə yardım üçün yaradılmış təşkilat və ya mərkəzlərdə, dərnlərdə, fərdi məşğələlərdə, vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və qruplarında həyata keçirilə bilər.</p>
Qiymətləndirmə metodu	<p>Səriştəni ölçmək üçün üsul və ya alətdir.</p>
Qiymətləndirmə paketi	<p>Fəaliyyət meyarı da daxil olmaqla fərdin səriştələrinin qiymətləndirilməli olduğu müxtəlif qiymətləndirmə metodlarıdır.</p>
Qiymətləndirmə sxemi	<p>Qiymətləndirmə standartlarının vəzifələrini və onların yerinə yetirilmə istiqamətlərini müəyyən edir.</p> <p>Peşə standartları üzrə qiymətləndirmənin məqsədi fərdin müvafiq peşə standartını fəaliyyətlər, vəzifələr və ya tapşırıqlar üzrə həyata keçirə bilməsini müəyyən etməkdir. Sözügedən tapşırıqlar, peşə standartında müəyyən edilən texniki bacarıqları, planlaşdırma və problemləri həll etmə biliklərini, gözlənilməz vəziyyətlərdə hərəkət etmək bacarığını, digər şəxslər ilə işləmək bacarığını və ünsiyyət bacarıqlarını əhatə etməlidir.</p> <p>Peşə standartları üzrə qiymətləndirmənin məqsədlərinə, digər məsələlərlə yanaşı, aşağıdakılar daxildir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İşəgötürmə; • Karyera yüksəlişi; • Bilik və bacarıqlarda olan boşluqların və təlim ehtiyaclarının müəyyən edilməsi; • İşçi heyətinin qiymətləndirilməsi. <p>Qiymətləndirməni planlaşdırən zaman onun xarakterik cəhətlərinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır: qiymətləndirmə hansı interval çərçivəsində həyata keçirilməlidir, hansı hədəflər müəyyən edilməlidir, hansı qiymətləndirmə metodları daha məqsədəuyğundur. Qiymətləndirmə sxemi aşağıdakı qiymətləndirmə metodlarından 2 və ya 3-nü əhatə etməlidir: i) Əmək fəaliyyətinin müşahidə edilməsi; ii) İşin nəticəsinin qiymətləndirilməsi; iii) Simulyasiya; iv) Suallar (şifahi və ya yazılı); v) Layihə işi; vi) Portfel əsasında qiymətləndirmə; vii) Dinləmə qiymətləndirməsi; viii) Fərdi araşdırmalar; ix) Müştəri qiymətləndirməsi (məsələn, müştəri sorğu formaları), ekspert və şəxsi qiymətləndirmə və s.</p>

Peşə standartı və peşə standartı üzrə qiymətləndirmə arasındakı əlaqə aşağıdakı sxemdə göstərilmişdir.

Məşğulluq təsnifatı (MT)

Ölkədə əmək bazarının inkişafına, beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş uçot və statistikaya uyğun olaraq ISCO-08 təsnifatından istifadə edilməklə, onun genişləndirilməsi əsasında 2010-cu ildə hazırlanmışdır. Onun strukturu ISCO-08 təsnifatının strukturu ilə eynidir. MT Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin 20 Dekabr 2010-cu il 180 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş və AZT041-2010 nömrəsi ilə dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

Peşə

Yüksək oxşarlıq dərəcəsinə malik əsas vəzifə və fəaliyyətlərdən ibarət olan işlərin məcmusudur. Şəxsin hər hansı bir peşə ilə bağlılığı onun hazırda tutduğu vəzifə, əlavə və ya əvvəlki işləri vasitəsi ilə müəyyən olunur.

Peşə standartı

Konkret peşə sahələrində işçilərin yerinə yetirdikləri əmək funksiyalarına qoyulan ümumi tələbləri sistemli şəkildə əks etdirən normativ sənəddir. O, müvafiq səriştələr çərçivəsində işçinin bilik, bacarıq və vərdisləri nəzərə alınmaqla, onun əmək funksiyalarını yerinə yetirməsinə imkan verəcək konkret vəzifə öhdəliklərinin və fəaliyyətlərin siyahısını özündə ehtiva edir. Peşə standartı işdəki rolu təyin etməyə, işçinin fəaliyyətini qiymətləndirməyə, eləcə də, təkmilləşmə, peşə yüksəlişi üçün yollar müəyyən etməyə və hazırlamağa kömək edə bilər.

Peşə standartları ISCO-ya və Məşğulluq təsnifatına uyğun olaraq təsnifatlaşdırılır.

Peşə standartı üzrə qiymətləndirmə nümunəsi

Qiymətləndirmə hər hansı bir sahədə səriştənin aşkar edilməsi məqsədilə fərdin fəaliyyətinin aydın şəkildə müəyyən edilmiş standartlar ilə müqayisədə ədalətli və dəqiq şəkildə ölçülməsinə imkan verən prosesdir. İş yerinin qiymətləndirilməsi prosesi iş yeri ilə bağlı gündəlik fəaliyyətin tərkib hissəsini təşkil edir. Qiymətləndirmə zamanı əldə edilən nəticələr fərdlərə öz işlərini necə yerinə yetirdiyini öyrənməyə imkan verir. Bu, biliklərin, bacarıqların, yanaşma və davranışın inkişaf etdirilməsində, beləliklə, səriştənin nümayiş etdirilməsində onlara yardım edir.

Peşə standartı üzrə qiymətləndirmə nümunəsi qiymətləndirmə sxemi, fəaliyyət meyarları, qiymətləndirməni həyata keçirmək üçün zəruri qiymətləndirmə metodları və resurslarını əhatə edir.

Peşələrin Beynəlxalq

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) məsul olduğu əsas beynəlxalq təsnifatlardan biri olmaqla, beynəlxalq iqtisadi və sosial təsnifat qrupuna

Standart Təsnifatı (ISCO)	<p>daxildir.</p> <p>ISCO iş prosesində qarşıya qoyulan vəzifə və fəaliyyətlərə müvafiq şəkildə müəyyən edilmiş qruplara uyğun olaraq işlərin təşkilində vasitə rolunu oynayır. Onun əsas vəzifələri aşağıdakıları təmin etməkdən ibarətdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peşələrə dair statistik və inzibati məlumatların beynəlxalq hesabatını, müqayisəsini və mübadiləsini həyata keçirmək üçün baza rolunu oynamaq; • Peşələrin milli və regional təsnifatlarının hazırlanması üçün model rolunu oynamaq; • Bilavasitə özlərinin milli təsnifatını hazırlamayan ölkələrdə tətbiq oluna biləcək sistem rolunu oynamaq. <p>O, statistik və müştəri yönümlü proqramlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Müştəri yönümlü proqrama iş axtaranların iş yerlərinə yönəldilməsi, ölkələr arasında işçilərin qısa və uzunmüddətli miqrasiyasının idarə edilməsi, peşə təlimi proqramları və təlimatlarının hazırlanması daxildir.</p> <p>ISCO-nun ilk versiyası 1957-ci ildə qəbul edilmiş, daha sonra isə ISCO-68, ISCO-88 və hazırkı ISCO-08 versiyaları hazırlanmışdır.</p>
Səriştə	<p>Müvafiq əmək fəaliyyətini həyata keçirə bilmək üçün lazımi səviyyədə bilik, bacarıq, yanaşma və davranışa malik olmaqdır.</p> <p>İş kontekstində istifadə olunan “Səriştə” anlayışı iş yerində tətbiq olunan bacarıqları əks etdirir. Səriştə şəxs nəyi bilir (bilik), nəyi bacarır (bacarıq), nəyi etmək istəyir (yanaşma) və bunu necə edir (davranış) məhfumlarının birləşməsinin nəticəsidir. Beləliklə, səriştə işi yerinə yetirmək üçün lazım olan texniki peşə elementləri, ümumi şəxsi xüsusiyyətlər və istəklərin birləşməsidir.</p> <p>Səriştələr həmçinin işçinin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün baza rolunu oynayır.</p>
Təhsilin Beynəlxalq Standart Təsnifatı (ISCED)	<p>1970-ci illərin əvvəllərində UNESCO tərəfindən həm ayrı-ayrı ölkələrdə, həm də beynəlxalq səviyyədə təhsilə dair statistik məlumatların əldə olunması, toplanması və təqdim olunmasına xidmət edən bir vasitə kimi hazırlanmışdır. ISCED 1975-ci ildə Cenevrədə keçirilən Təhsilə dair Beynəlxalq Konfransda qəbul edilmiş və daha sonra 1978-ci ildə Parisdə keçirilən UNESCO-nun Ümumi Konfransında qüvvəyə minmişdir. Hazırda istifadə edilən təsnifat ISCED 2011-dir.</p>
Təlim standartı	<p>İş yerində vəzifə və fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsi üçün zəruri <i>səriştələri (bilik, bacarıq və yanaşmaları, həmçinin əlavə ümumi səriştələri)</i> təsvir edir. Bu səbəbdən, onlar fəaliyyət meyarları hesab edilir və aşağıdakı hallarda istifadə olunur:</p> <ul style="list-style-type: none"> • istehsaldan ayrılmadan peşə təlimlərinin hazırlanması; • istifadəyə yararlı səriştələrin inkişaf etdirilməsi və təmin olunması üçün təlim institutları ilə müəssisələr arasında əlaqə; • peşə təlimləri üçün təhsil standartları və kurikulumların hazırlanması.
Vəzifə	<p>İşin icrası üçün zəruri olan fəaliyyətləri əhatə edir.</p>

MÜNDƏRİCAT

A. NÜMUNƏVİ PEŞƏ STANDARTI	8
A.1. İşə dair xüsusi məlumat	8
A.1.1. Əmək şəraiti	8
A.1.2. İşə qəbul tələbləri.....	8
A.1.3. Tabeçilik.....	8
A.1.4. Peşə standartları üçün məsuliyyət və müstəqillik səviyyələri	9
A.1.5. Karyera yüksəlişi və sərbəst məşğulluq imkanları.....	9
A.2. Əsas vəzifələrin (V) və vəzifələr daxilində fəaliyyətlərin (F) siyahısı.....	10
A.3. Səriştələr haqqında	10
A.4. Qiymətləndirmələr haqqında	11
B. PEŞƏ STANDARTI ÜZRƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏSİ	12
B.1. Fəaliyyət meyarları.....	12
B.2. Qiymətləndirmə ilə bağlı resurslar	13
B.3. Qiymətləndirmə metodları.....	13
B.3.1. Fəaliyyətin qiymətləndirilməsi.....	13
B.3.2. Yazılı qiymətləndirmə	14
B.4. Nəticələrin qeydə alınması	18
C. NÜMUNƏVİ TƏLİM STANDARTI.....	19
C.1. Səriştələrin qısa təsviri	19
C.2. Təlim ilə bağlı xüsusi məlumat.....	22
C.2.1. Təlimin növləri.....	22
C.2.2. Təlimin istiqaməti.....	22
C.2.3. Əvvəlki təlimin tanınması	23
Peşə standartının hazırlanması prosesində iştirak etmiş müəssisə nümayəndələrinin siyahısı	23
ISCO88/08-ə uyğun təkmilləşdirilmiş peşə standartlarının və əlaqədar təlim standartlarının hazırlanması layihəsi tərəfindən prosesin əlaqələndirilməsində iştirak etmiş şəxslərin siyahısı	Error! Bookmark not defined.
İstinadlar	Error! Bookmark not defined.

A. NÜMUNƏVİ PEŞƏ STANDARTI

Dəmiryolu dispetçeri

Peşənin qısa təsviri

Dəmir yolu dispetçeri qatarların hərəkətinə nəzarət edir, onları istiqamətləndirir, qatarların mənzil başına təhlükəsiz və vaxtında çatmasını təmin etmək üçün lazımı tədbirlər görür.

Məşğulluq Təsnifatında (MT) peşənin kodu:	4323 (Dispetçer, idarə/dəmiryolu)
MT-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
ISCO 08-də işin kodu:	4323 (Dispatcher, clerical/railway)
ISCO 08-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
Hazırlanma tarixi:	Dekabr, 2012-ci il
Təsdiq edən qurum:	
Təsdiq tarixi:	
Təklif olunan yenilənmə tarixi:	Dekabr, 2017-ci il

A.1. İŞƏ DAİR XÜSUSİ MƏLUMAT

A.1.1. ƏMƏK ŞƏRAİTİ

- Dəyişkən iş qrafiki;
- Xüsusi geyim forması;
- Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası qaydaları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Əmək Məcəlləsi, Texniki təhlükəsizlik haqqında Qanun və digər müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən olunur.

A.1.2. İŞƏ QƏBUL TƏLƏBLƏRİ

- Əmək münasibətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Əmək Məcəlləsi və digər normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir;
- İşə qəbul olunarkən sağlamlıq haqqında tibbi arayış, sonradan vaxtaşırı icbari tibbi müayinədən keçmək haqqında tibbi arayış (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı və Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin müvafiq əmrləri ilə nəzərdə tutulduğu hallarda) təqdim olunur;
- Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası qaydaları ilə təlimatlandırılmalı və fərdi mühafizə vasitələri ilə təminat məcburi xarakter daşıyır.

A.1.3. TABEÇİLİK

Kimə tabedir:	Hərəkətin təşkili və idarə edilməsi bölməsinin rəisi.
Kim ona tabedir:	Növbə ərzində xidmət etdiyi zaman stansiya növbətçisi və stansiya dispetçeri.

A.1.4. PEŞƏ STANDARTLARI ÜÇÜN MƏSULİYYƏT VƏ MÜSTƏQİLLİK SƏVİYYƏLƏRİ

Səviyyələr	Məsuliyyət, fəaliyyətlərin mürəkkəbliyi və müstəqillik	Uyğun gələn səviyyə
1	Planlaşdırılmış qaydada birbaşa nəzarət altında işləmək İş təkrarlanan xarakterə malikdir və mürəkkəb olmayan bir neçə funksiyanı əhatə edir	
2	Nəzarət altında işləmək, kiçik səlahiyyətlərə malik olmaq Təcrübə tələb edən fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsi və əlaqələndirilməsi üçün məsuliyyət daşımaq Öz fəaliyyətlərini planlaşdırmaq və nəticələri barədə hesabat vermək Digər şəxslərlə əməkdaşlıq etmək və komandada işləmək	☒
3	Əvvəlcədən məlum olan vəzifə və fəaliyyətlər çərçivəsində müstəqil idarəetmə və komandanın idarə edilməsini həyata keçirmək (eyni zamanda həm idarəetmə, həm də istehsal subyekti kimi çıxış etmək) İşə yanaşmasını dəyişən şəraitə uyğunlaşdırmaq və dövrü problemlərin həlli zamanı elementar nəzəriyyələrdən istifadə etmək Digər şəxslərin gündəlik işinə nəzarət etmək, əmək fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün məsuliyyət daşımaq və işin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər vermək İşçilərə rəhbərlik etmək Mürəkkəb fəaliyyətləri əlaqələndirmək və yerinə yetirmək. Ümumi təcrübədən istifadə etməklə xüsusi yeni fəaliyyətlər müəyyən etmək	
4	Yeni və çox vaxt yaradıcı metodlar tələb edən məsələlərlə məşğul olmaq. Mürəkkəb məsələlərin həllində geniş təcrübədən istifadə etmək Gözlənilməz dəyişiklik olduğu halda əmək fəaliyyətinə rəhbərlik və nəzarəti həyata keçirmək Özü və başqaları üçün fəaliyyət meyarları hazırlamaq, onları nəzərdən keçirmək və təkmilləşdirmək Gözlənilən və ya gözlənilməz iş rejimi şəraitində qərarların qəbul edilməsinə məsuliyyət daşımaq Fərdlərin və qrupların peşəkar inkişafının idarə olunmasına məsuliyyət daşımaq Fəaliyyətləri müşahidə etmək, qiymətləndirmək, müvafiq hesabatlar hazırlamaq və dəyişikliklər təklif etmək	

A.1.5. KARYERA YÜKSƏLİŞİ VƏ SƏRBƏST MƏŞĞULLUQ İMKANLARI

- Təcrübə və müvafiq təhsil əldə etməklə rəhbər vəzifələrə yüksəlmək mümkündür.

A.2. ƏSAS VƏZİFƏLƏRİN (V) VƏ VƏZİFƏLƏR DAXİLİNDƏ FƏALİYYƏTLƏRİN (F) SİYAHISI

- V.1. Qatarların hərəkət etdiyi ərazinin mövcud planının vəziyyətinə nəzarət etmək:
- F.1.1. Müvafiq sahə üzrə yol hərəkəti planlarını müəyyən etmək;
  - F.1.2. Cari vəziyyəti müəyyən etmək üçün qatarların mövcud hərəkətini və müvafiq fəaliyyətləri təhlil etmək;
  - F.1.3. Teleqramlar və vaqonlara dair xüsusi bildirişlərin düzgün olmasını və onlara zəruri halda edilmiş düzəlişləri yoxlamaq.
- V.2. Gündəlik qrafikə əməl olunmasını təmin etmək:
- F.2.1. Cədvələ əsasən qatarların hərəkətini tənzimləmək.
- V.3. Dəmir yolu nəqliyyatının hərəkətinə nəzarət etmək:
- F.3.1. Nəqliyyatın təhlükəsiz hərəkətini təmin etmək üçün işarəvermə sistemlərini idarə etmək və onlara nəzarət etmək.
- V.4. Sistemin sıradan çıxması və qəzalar, o cümlədən planlaşdırılmış işlər ilə əlaqədar fəvqəladə planları həyata keçirmək:
- F.4.1. Hadisə, eləcə də sistemdə baş verən qəza və ya nasazlıqlar ilə əlaqədar zəruri halda fəvqəladə planı müəyyən etmək və nəzərdən keçirmək;
  - F.4.2. Müvafiq personalın əlaqələndirilməsi zamanı gözlənilməz hallar üçün nəzərdə tutulan ehtiyatlardan istifadə etmək;
  - F.4.3. Hadisə yerində olanlar ilə əlaqə yaratmaq;
  - F.4.4. Fasilələri minimuma endirmək və alternativ xidmətlər təmin etmək məqsədi ilə qatarların planını müvafiq personal ilə əlaqəli şəkildə təhlükəsiz iş sistemləri və texniki tələblərə uyğun müəyyən etmək;
  - F.4.5. Zərurət yarandıqda daxili və xarici təşkilatlar ilə əlaqə saxlamaq üçün müvafiq tədbirlər görmək;
  - F.4.6. Planın həyata keçirilməsi nəticəsində baş verən dəyişiklikləri əks etdirmək üçün operativ idarəetmə sistemlərinə dair məlumatları yeniləmək.
- V.5. Yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri yeniləmək:
- F.5.1. Qatarların hərəkəti üçün dəqiq dayaq nöqtəsini təmin etmək məqsədi ilə yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri qəbul etmək, tərtib etmək və qeydə almaq;
  - F.5.2. İş növbəsinin dəqiqliklə təhvil verilməsini təmin etmək üçün yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri iş yerinin texniki tələblərinə uyğun olaraq növbənin sonunda təsdiq etmək.
- V.6. İş yerinə aid sənədləri tamamlamaq və problemlər barədə məlumat vermək:
- F.6.1. Uyğunsuzluqlar və digər problemlər ilə bağlı aidiyyəti şəxslərə məlumat vermək;
  - F.6.2. İş yerinə aid bütün sənədləri tamamlamaq.

A.3.SƏRİŞTƏLƏR HAQQINDA

Fərdin "Dəmiryolu dispetçeri" peşə standartı üzrə vəzifə və fəaliyyətləri həyata keçirməsi üçün zəruri olan əsas sərişmələr "Dəmiryolu dispetçeri" peşəsi üzrə müvafiq təlim standartında göstərilmişdir (formal, qeyri-formal və informal təlimlər vasitəsilə əldə olunan bilik, bacarıq, yanaşma və davranış).

A.4. QIYMƏTLƏNDİRMƏLƏR HAQQINDA

Bu peşədə fərdin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi prosesi "Dəmiryolu dispetçeri" peşəsi üzrə müvafiq peşə standartının qiymətləndirilməsində öz əksini tapır. Fərdin sistemli qiymətləndirilmələr vasitəsilə qiymətləndirilməsi işəgötürənə müxtəlif məqsədlər (yəni işəgötürmə, karyerada irəli çəkmə, heyətin qiymətləndirilməsi, təlim ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi) baxımından faydalı ola bilər.

B. PEŞƏ STANDARTI ÜZRƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏSİ

Dəmiryolu dispetçeri

Qiymətləndirməyə dair qısa məlumat

Dəmir yolu dispetçeri üçün qiymətləndirmə nümunəsi qatarların hərəkətinə nəzarət edilməsi, onların istiqamətləndirilməsi, qatarların mənzil başına təhlükəsiz və vaxtında çatmasını təmin etmək üçün lazımi tədbirlərin görülməsi məqsədi ilə tələb olunan bilik və bacarıqları müəyyən edir və qiymətləndirir.

Hazırkı peşə üçün **tövsiyə edilən qiymətləndirmə metodları** aşağıdakılardır: (i) fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və (ii) yazılı testlər. Sözügedən peşə üçün qiymətləndirmə proqramının nümunəsi aşağıda verilmişdir.

Məşğulluq Təsnifatında (MT) peşənin kodu:	4323 (Dispetçer, idarə/dəmiryolu)
MT-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
ISCO 08-də işin kodu:	4323 (Dispatcher, clerical/railway)
ISCO 08-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
Test versiyası:	01
Hazırlanma tarixi:	Dekabr, 2012-ci il
Təsdiq edən qurum:	
Təsdiq tarixi:	

B.1. FƏALİYYƏT MEYARLARI

Bu meyarlar peşə standartındakı vəzifə və fəaliyyətlərlə birbaşa əlaqəlidir. Onlar ölçülə bilən formada müəyyən edilməlidir ki, qiymətləndirmə nümunələri hazırlayanlar üçün qiymətləndirmə maddələrinin formalaşdırılması baxımından faydalı olsun. Birinci (V.1) və sonuncu (V.6) vəzifələrə uyğun gələn fəaliyyət meyarları ilə bağlı nümunə aşağıda göstərilmişdir.

Fəaliyyət meyarı nümunəsi:

- V.1. Qatarların hərəkət etdiyi ərazinin mövcud planının vəziyyətinə nəzarət etmək:
- F.1.1. Müvafiq sahə üzrə yol hərəkəti planlarını müəyyən etmək;
  - F.1.2. Cari vəziyyəti müəyyən etmək üçün qatarların mövcud hərəkətini və müvafiq fəaliyyətləri təhlil etmək;
  - F.1.3. Teleqramlar və vaqonlara dair xüsusi bildirişlərin düzgün olmasını və onlara zəruri halda edilmiş düzəlişləri yoxlamaq.
- ...
- V.6. İş yerinə aid sənədləri tamamlamaq və problemlər barədə məlumat vermək:
- F.6.1. Uyğunsuzluqlar və digər problemlər ilə bağlı aidiyyəti şəxslərə məlumat vermək;
  - F.6.2. İş yerinə aid bütün sənədləri tamamlamaq.

B.2. QIYMƏTLƏNDİRMƏ İLƏ BAĞLI RESURSLAR

- a) Material və komponentlər: vacib deyil
- b) Alət və avadanlıqlar: signal avadanlığı, mexanizmləri və təhlükəsizlik sistemlərinin nəzarət vasitələri və ya panelləri, kompüterlər, telefonlar.
- c) İstehlak malları: lent, böyük kağız parçaları, markerlər, xəritə.

B.3. QIYMƏTLƏNDİRMƏ METODLARI

Fərdin səriştəsini qiymətləndirmək məqsədilə aşağıdakı iki metoddan istifadə olunur: (i) fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və (ii) yazılı test.

B.3.1. FƏALİYYƏTİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

İcra müddəti: 1 saat 30 dəqiqə.
İşlərin sayı: 3.

İşlərin icrasını qiymətləndirmək üçün meyarlar işəgötürən tərəfindən müəyyən olunur.

Əhatə olunan sahələr:

- 20% Qatarların hərəkət etdiyi ərazinin mövcud planının vəziyyətinə nəzarət etmək:
Müvafiq sahə üzrə yol hərəkəti planlarını müəyyən etmək;
Cari vəziyyəti müəyyən etmək üçün qatarların mövcud hərəkətini və müvafiq fəaliyyətləri təhlil etmək;
Teleqramlar və vaqonlara dair xüsusi bildirişlərin düzgün olmasını və onlara zəruri halda edilmiş düzəlişləri yoxlamaq.
- 15% Gündəlik qrafikə əməl olunmasını təmin etmək:
Cədvələ əsasən qatarların hərəkətini tənzimləmək.
- 35% Dəmir yolu nəqliyyatının hərəkətinə nəzarət etmək:
Nəqliyyatın təhlükəsiz hərəkətini təmin etmək üçün işarəvermə sistemlərini idarə etmək və onlara nəzarət etmək.
- 30% Sistemin sıradan çıxması və qəzalar, o cümlədən planlaşdırılmış işlər ilə əlaqədar fəvqəladə planları həyata keçirmək:
Hadisə, eləcə də sistemdə baş verən qəza və ya nasazlıqlar ilə əlaqədar zəruri halda fəvqəladə planı müəyyən etmək və nəzərdən keçirmək;
Müvafiq personalın əlaqələndirilməsi zamanı gözlənilməz hallar üçün nəzərdə tutulan ehtiyatlardan istifadə etmək;
Hadisə yerində olanlar ilə əlaqə yaratmaq;
Fasilələri minimuma endirmək və alternativ xidmətlər təmin etmək məqsədi ilə qatarların planını müvafiq personal ilə əlaqəli şəkildə təhlükəsiz iş sistemləri və texniki tələblərə uyğun müəyyən etmək;
Zərurət yarandıqda daxili və xarici təşkilatlar ilə əlaqə saxlamaq üçün müvafiq tədbirlər görmək;
Planın həyata keçirilməsi nəticəsində baş verən dəyişiklikləri əks etdirmək üçün operativ idarəetmə sistemlərinə dair məlumatları yeniləmək.

İş nümunəsi 1: Məlumat yükləmə.

Maksimum müddət: 30 dəqiqə.

İştirakçının görəcəyi işlər: İştirakçı sahədən cari infrastrukturun statusu, mövcud vaxt qrafiki, bütün qatarların faktiki vəziyyəti və sürəti barədə məlumat toplayır, qrafikə əsasən təyin olunan növbəti əməliyyatları tamamlamaq üçün lazım olan vaxtı proqnozlaşdırır (məs. qatarın şəbəkəyə daxil olmasında gecikmə, gecikmə vaxtının pozulması və s.). Hər bir qatarın dəqiq sürəti və yeri real vaxt rejimində yenilənir. Nəticə etibarilə, qatar barədə qeyri-dəqiq məlumat əhəmiyyətsiz sayılır.

İş nümunəsi 2: Pozulmanın bərpa edilməsi.

Maksimum müddət: 30 dəqiqə.

İştirakçının görəcəyi işlər: Səhv marşrut və marşrutun dəyişilməsi üçün prioritet variantlar dəsti verməklə, iştirakçı ərazidə bloklaşdırılmış yolların qarşısını almaqla hər bir qatar üçün keçilə bilən marşrut tapacaq.

İş nümunəsi 3: Real vaxt nəqliyyatının optimallaşdırılması.

Maksimum müddət: 30 dəqiqə.

İştirakçının görəcəyi işlər: Dinamik nəqliyyatın idarəetmə strategiyaları dəstini, belə ki, dəyişilə bilən qaydalar, marşrutlar və getmə vaxtlarını təyin etməklə, iştirakçı şəbəkədə qatar gecikmələrini azaltmaq məqsədilə qatarların gediş vaxtını dəyişdirməklə və ya qatarlar üçün marşrutu yenidən təşkil etməklə yeni dalansız və münaqişəsiz qrafik tapacaq.

B.3.2. YAZILI QIYMƏTLƏNDİRMƏ

İcra müddəti: 24 dəqiqə.

Sualların sayı: 24.

Yazılı qiymətləndirməni keçmək üçün tələb olunan düzgün cavabların sayı işəgötürən tərəfindən müəyyən olunur.

Tövsiyə olunan nisbət: 70%.

Əhatə olunan vəzifələr:

25%	Qatarların hərəkət etdiyi ərazinin mövcud planının vəziyyətinə nəzarət etmək
30%	Gündəlik qrafikə əməl olunmasını təmin etmək
15%	Dəmir yolu nəqliyyatının hərəkətinə nəzarət etmək
10%	Sistemin sıradan çıxması və qəzalar, o cümlədən planlaşdırılmış işlər ilə əlaqədar fəvqəladə planları həyata keçirmək
20%	İş yerinə aid sənədləri tamamlamaq və problemlər barədə məlumat vermək

Sual nümunələri:

1. Eyni səviyyəli kəsişən keçidlər aşağıdakı kimi adlanır.
  - a) Bir səviyyədə kəsişmələr
  - b) Müxtəlif səviyyələrdə kəsişmələr
  - c) Köprü keçidləri
  - d) Eyni səviyyədə kəsişmə

2. Kəsişmə yeri nədir?
  - a) İki yaxın keçid yolu arasındakı yol birləşməsi
  - b) İki yaxın yolu birləşdirən iki müxtəlif yolun birləşməsi
  - c) İki yaxın qatarı birləşdirən iki müxtəlif yolun birləşməsi
  - d) İki və ya daha artıq yaxın ikili idarəetmə açarı arasındakı yol birləşməsi

3. İkili idarəetmə açarı nədir?
  - a) İdarəetmə açarı
  - b) Qoşa səviyyələrə malik olan əl ilə idarə olunan idarəetmə açarı
  - c) Mexaniki idarəetmə açarı, hərəkət edən çarpaz pər və ya relsdən çıxaran da həmçinin əl ilə idarə oluna bilər
  - d) Eyni yola nəzarət edən iki idarəetmə açarı

4. Əl ilə idarə olunan idarəetmə açarından istifadəyə və ya relsdən çıxmaya məhdudiyət qoyan elektrikle nəzarət olunan qıfıl aşağıdakılardan ibarətdir.
  - a) İkili nəzarət olunan idarəetmə açarı
  - b) Əl ilə idarə olunan qıfıl
  - c) Elektrikli qıfıl açarı
  - d) Sıqnal qıfılı

5. İki hərəkət edən hissə eyni idarəetmədən idarə olunursa, bu mühərrik sayılır?
  - a) Xeyr. Bu iki mühərrikdir
  - b) Cavablardan heç biri doğru deyil
  - c) Bəli, lakin bu, stansiya sərhədlərində idarə oluna bilməz
  - d) Bəli

6. Birləşən sıqnal qurğuları hansılardır, belə ki, onların hərəkətinin hər biri birləşən ardıcılıqla davam edir?
  - a) Avtomatlaşdırılmış blok-sıqnal sistemi
  - b) Mərkəzləşdirilmiş hərəkətə nəzarət
  - c) Yollara zəmanət sıqnalları
  - d) Bloklaşdırma

7. Bloklaşdırmalar aşağıdakı şəkildə idarə oluna bilər.
  - a) Avtomatik şəkildə
  - b) Əl ilə
  - c) Hər iki cavab doğrudur

8. Bloklaşdırma sıqnalları aşağıdakılardan ibarətdir.
  - a) Bloklaşdırma limitlərindən istifadə etməklə qatarları idarə edən daimi bloklaşdırma sıqnalı.
  - b) Bloklaşdırma limitlərindən istifadə etməklə qatarları idarə edən sabit bayraq
  - c) Bütün sıqnal sistemlərindən istifadəni idarə edən sıqnallar

- d) Qıfıllanmış keçid yolunun girişində siqnallar
9. Əsas yol hansıdır?
- Stansiya parkları və stansiyalar arasında yerləşən və istənilən vaxt icazəsiz daxil oluna bilən yol
  - Mütləq siqnallar arasındakı yolun uzunluğu
  - İki uzaq siqnal arasındakı yolun uzunluğu
  - İcazəsiz və ya mühafizəsiz daxil olunmayan yardlarla və stansiyalar arasında genişlənən yol
10. Qatarlar, mühərriklər və ya avadanlığın hərəkəti üzərindəki təlimat şəklində yazı aşağıdakılardan ibarətdir.
- Qayda kitabı
  - Qatar və avadanlıqlara dair vəsait
  - Mexaniki qayda kitabı
  - Vaxt qrafiki
11. Qatarın hərəkətinə təsir edən şərtlərdən ibarət bildiriş aşağıdakılardan ibarətdir.
- Qatarın mühasibatlıq kitabı
  - Qatarın yerləşməsinə dair vəsait
  - Qatarın düzülüşü
  - Yol bülleteni
12. Yol kənarındakı xəbərdarlıq detektoru hansıdır?
- Yolun vəziyyəti barədə xəbərdarlıq verən cihaz
  - Qızdırılmış sapfalar, buksir avadanlığı, əlavə ölçmələr, yeri dəyişdirilmiş yüklər, yüksək su və ya sürüşmələrin vəziyyətini göstərən cihaz
  - Yolda olan uğursuzluqlar barədə xəbərdarlıq edən cihaz
  - Əvvəlcədən üç km-i bildirən cihaz
13. Vaxt qrafiki əsasında təyin olunmuş ərazidə müəyyən olunan limitlər çərçivəsində əsas yolda qatarın hərəkətinə icazə verən və ya adamları və yaxud maşınları qoruyan metod hansıdır?
- Yola zəmanətin verilməsinə
  - Mərkəzləşdirilmiş nəqliyyata nəzarət
  - Vaxt qrafikinə nəzarət
  - Siqnalın göstərilməsi
14. Keçid yolu aşağıdakılardan ibarətdir.
- Əsas yoldan başqa digər bütün yollardan keçid və ya qatarları qarşılamaq məqsədilə istifadə edilə bilər
  - Qatarların qarşılınması və ya keçməsi üçün əsas yola yardımçı olan yola giriş siqnal göstərişi ilə idarə olunur
  - Əsas yola birləşən və maşın və avadanlıqların saxlanması üçün istifadə olunan istənilən yol
  - Əsas yola birləşən və qatarların qarşılınması və ya keçməsi üçün istifadə olunan yol

15. Əl siqnalları əvəzinə radiolardan istifadə olunduqda, məlumat aşağıdakılardan ibarət olmalıdır.
- Hərəkət istiqaməti
  - Hərəkət etmək üçün hərəkət istiqaməti və sürəti
  - Qət ediləcək istiqamətlər və məsafə
  - Növbəti birləşməyə qədər olan məsafə
16. Əl siqnalları əvəzinə radiolardan istifadə olunduqda...
- Əlavə təlimatlar alınmayana qədər müəyyən olunan məsafənin dördü birində hərəkət dayanmalıdır.
  - Əlavə təlimatlar alınmayana qədər müəyyən olunan bir km məsafəsində hərəkət dayanmalıdır.
  - Əlavə təlimatlar alınmayana qədər görünüş sahəsinin yarısında hərəkət dayanmalıdır.
  - Əlavə təlimatlar alınmayana qədər müəyyən olunan məsafənin yarısında hərəkət dayanmalıdır.
17. Zədələnmiş və ya nasaz idarəetmə açarı barədə kimə hesabat verməlisiniz?
- Dəmir yolu dispetçeri
  - Stansiya dispetçeri
  - Baş nəzarətçi (növbətçi)
  - Bütün cavablar doğrudur
18. Əgər nəzarət operatoru ikili idarəetmə açarını arzu olunan vəziyyətə gətirə bilmirsə və ya nəzarət maşını idarəetmə açarının düzüldüyünü və bağlı olduğunu göstərmirsə, nəzarət operatoru aşağıdakılardan hansını etməlidir
- İdarəetmə açarının üzərində məhdud hərəkət sürətinə icazə vermək
  - Ekipaj üzvünə idarəetmə açarını yoxlamaq, əgər yanlışlıq olmazsa məhdud hərəkət sürəti ilə davam etmək səlahiyyəti vermək
  - Hərəkətin dayan göstərişini keçməsinə və işçiyə idarəetmə açarını idarə etmək üçün təlimat vermək səlahiyyəti vermək
  - Siqnal təmirçisi çağırılmayana qədər heç nə edilməməlidir
19. İkili idarəetmə açarı əl ilə idarə edilməzdən əvvəl nə tələb olunur?
- Siqnal təmirçisinin icazəsi
  - Qifili açmaq
  - Çarx qolunu çarx qolu patronundan ayırmaq
  - Nəzarət operatorunun icazəsi
20. Birgə yol və vaxt təyin olunmazdan əvvəl nəzarət operatoru aşağıdakılardan hansını etməlidir?
- Birgə yol və vaxt barədə bütün eyni vaxt məhdudluğu çərçivəsində olan və ya eyni sürət məhdudluqlarına malik olacaq qatarlara, maşınlarla, yol maşınlarına və işçilərə məlumat vermək
  - Qatarlar məhdud hərəkət sürəti ilə hərəkət etməlidir
  - Birgə yol və vaxtı təyin etməməlidir
  - A və B hər ikisi doğrudur

21. Ekipaj üzvü qatar dispetçerinə onun səlahiyyəti çərçivəsində qatarın xüsusi məntəqəni keçdiyi barədə hesabat verdikdə...
- Yola verilən zəmanət həmin məntəqə üçün öz qüvvəsini itirmiş sayılır.
  - Yeni yol zəmanəti o məntəqədən verilməlidir.
  - Yol zəmanəti hələ də etibarlı sayılmalıdır.
  - Yol zəmanəti etibarsız sayılır və digər icazə verilənə qədər qatar dayanmalıdır.
22. Bir istiqamətdə davam etmək üçün icazəsi olan qatar son adı çəkilən məntəqəyə çatmadan əvvəl əsas yolu tərk etdikdə nə edilməlidir?
- Məhdudiyyətlərdən azad olma barədə hesabat vermək və ya dəmir yolu dispetçeri tərəfindən belə edilməsi barədə təlimat verilərsə, növbəti qatarın keçməsinin qarşısını almaq üçün ekipaj üzvünü tərk etmək
  - Arxada digər qatar olmayana qədər ekipaj üzvünə növbəti qatarın keçməsinin qarşısını almaq üçün icazə verilməyənə qədər məhdudiyyətlərdən azad edilmə barədə hesabat vermək
  - Həç nə. Əgər növbəti qatar keçərsə, yalnız əsas yolu təmizləmək, bu, problem deyildir
  - Ekipaj üzvünə növbəti hərəkətə keçməyin qarşısını almaq üçün icazə verilməyənə qədər məhdudiyyətlərdən azad olma barədə hesabat vermək
23. Əsas yollar və ya yol kənarları və ya digər yollar avadanlıqlarla blokladırdıqda, bu barədə kimə məlumat verilməlidir?
- Yol rəisi
  - Dəmir yolu dispetçeri
  - Bölmə rəisi
  - Baş konduktor
24. Qatar dispetçeri məhdudiyyət qoyulan məntəqəyə yaxın olan qatar üçün məhdudiyyət zəmanəti və ya yol bülleteni verməyəcək.
- Qatar dayanmayana qədər
  - Qatar məhdud hərəkət sürətinə düşməyənə qədər
  - Mühəndisin və ya konduktorun buna müvafiq olduqlarını təsdiq etməsinə qədər
  - Qatar saatda 16 km/saat olmayana qədər

B.4. NƏTİCƏLƏRİN QEYDƏ ALINMASI

Hər bir iştirakçı üçün fərdi hesabatlar hazırlanmalı və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi, eləcə də yazılı qiymətləndirmə üzrə toplanan balların hesabatı onlara təqdim edilməlidir. Qiymətləndirmə bir nəfər üçün bir dəfədən artıq istifadə edildiyi təqdirdə hesabatda qiymətləndirmədən əvvəlki və sonrakı ballar arasındakı faiz dəyişikliyi də əks olunmalıdır.

“Peşə standartları üzrə qiymətləndirmənin hazırlanması prosedurları” adlı sənəddə qiymətləndirmə üzrə geniş nəzəri və praktiki məlumatlar verilmişdir.

C. MÜƏSSISƏLƏR ÜÇÜN NÜMUNƏVİ TƏLİM STANDARTI

Dəmiryolu dispetçeri

Təlim standartına dair qısa məlumat

Hazırkı təlim standartı müəssisələr, təlim mərkəzləri və institutları, təlim iştirakçıları üçün hazırlanmışdır və dəmiryolu dispetçeri üçün tələb olunan sərişteləri əks etdirir. İşlə bağlı səriştənin nümayiş etdirilməsi üçün tələb olunan bilik və bacarıqların əldə edilməsinə xidmət edən təlim proqramları, kurikulumlar və təlim materiallarının hazırlanmasında bu standartdan təlimat kimi istifadə etmək olar. Bu standart əsasında hazırlanmış təlim digər peşələr üzrə səriştelərə malik olan, mövcud səriştelərini inkişaf etdirmək, mövcud iş yerində digər vəzifələri icra edə bilmək, yaxud digər müəssisədə və ya digər peşə üzrə iş tapmaq üçün yeni ümumi səriştelər əldə etmək istəyən şəxslər üçün də uyğun ola bilər.

Məşğulluq Təsnifatında (MT) (bu təlimin müvafiq olduğu) peşənin kodu:	4323 (Dispetçer, idarə/dəmiryolu)
MT-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
ISCO 08-də işin kodu:	4323 (Dispatcher, clerical/railway)
ISCO 08-də ixtisas (bacarıq) səviyyəsi:	2
Milli İxtisas Çərçivəsi ilə əlaqə:	
ISCED-də kodu:	
Hazırlanma tarixi:	Dekabr, 2012-ci il
Təsdiq edən qurum:	
Təsdiq tarixi:	
Təklif olunan yenilənmə tarixi:	Dekabr, 2017-ci il

C.1. SƏRİŞTELƏRİN QISA TƏSVİRİ

Bilik:	<ul style="list-style-type: none"> • Qatarların hərəkət qaydaları; • İşarəvermə qaydaları; • Texniki istismar qaydaları; • Qatarların hərəkəti və manevr işinə dair təlimat; • Yükləmə və şərait ilə əlaqədar məhdudiyətlər; • Dəmiryolu ləvazimatının imkanları; • Rabitə sistemləri; • Nəzarət və xəbərdarlıq sistemləri; • Əməyin mühafizəsi ilə əlaqədar prosedurlar; • Dəmir yol nəqliyyatının hərəkətinə nəzarət edən zaman ortaya çıxan problemlər və onları aradan qaldırmaq üçün müvafiq tədbirlər; • Müvafiq sənədlər ilə bağlı texniki tələblər.
Bacarıq:	<ul style="list-style-type: none"> • Rabitə yaratmaq və təlimat vermək bacarığı; • Yol hərəkəti ilə əlaqədar təlimatlar, qaydalar və məlumatları oxumaq və şərh etmək bacarığı;

- Sənədlər ilə işləmək bacarığı;
- Dəmir yol nəqliyyatının hərəkətini tənzimləyən zaman fərdi və digərləri ilə birgə işləmək bacarığı;
- İş planlaşdırın və qatarların növbə ərzində hərəkətinə nəzarət edən zaman müvafiq avadanlıq və materialları seçmək və istifadə etmək bacarığı;
- Monitoring etmək bacarığı;
- İş və fəaliyyət planlarını hazırlamaq və qiymətləndirmək bacarığı;
- Sxem, texniki xüsusiyyətlər və şərtlərə diqqət etmək;
- Texniki xidmət və iş qaydalarına diqqət yetirmək;
- Vaxtı idarə etmək bacarığı;
- Problemləri həll etmək bacarığı;
- Komanda və ya qrupu idarə etmək bacarığı.

- Yanaşma:
- Dəqiq qrafiklərə əsasən səmərəli işləmək;
  - Xarici görünüşü səliqəli və işdə intizamlı.

- Əlavə /
ümumi
səriştələr:
- Xarici dil bilikləri;
  - Kompüterdən istifadə etmək bacarığı.

Peşə standartına uyğun olaraq, bu peşə üzrə təcrübə və nəzəri təlim keçən dəmiryolu dispetçeriyuxarıda göstərilən səriştələri qazanmaqla, aşağıdakı vəzifə və fəaliyyətləri yerinə yetirə bilər:

Əsas vəzifələrin (V) və vəzifələr daxilində fəaliyyətlərin (F) siyahısı¹

- V.1. Qatarların hərəkət etdiyi ərazinin mövcud planının vəziyyətinə nəzarət etmək:
- F.1.1. Müvafiq sahə üzrə yol hərəkəti planlarını müəyyən etmək;
- F.1.2. Cari vəziyyəti müəyyən etmək üçün qatarların mövcud hərəkətini və müvafiq fəaliyyətləri təhlil etmək;
- F.1.3. Teleqramlar və vaqonlara dair xüsusi bildirişlərin düzgün olmasını və onlara zəruri halda edilmiş düzəlişləri yoxlamaq.
- V.2. Gündəlik qrafikə əməl olunmasını təmin etmək:
- F.2.1. Cədvələ əsasən qatarların hərəkətini tənzimləmək.
- V.3. Dəmir yolu nəqliyyatının hərəkətinə nəzarət etmək:
- F.3.1. Nəqliyyatın təhlükəsiz hərəkətini təmin etmək üçün işarəvermə sistemlərini idarə etmək və onlara nəzarət etmək.
- V.4. Sistemin sıradan çıxması və qəzalar, o cümlədən planlaşdırılmış işlər ilə əlaqədar fəvqəladə planları həyata keçirmək:
- F.4.1. Hadisə, eləcə də sistemdə baş verən qəza və ya nasazlıqlar ilə əlaqədar zəruri halda fəvqəladə planı müəyyən etmək və nəzərdən keçirmək;
- F.4.2. Müvafiq personalın əlaqələndirilməsi zamanı gözlənilməz hallar üçün nəzərdə tutulan ehtiyatlardan istifadə etmək;
- F.4.3. Hadisə yerində olanlar ilə əlaqə yaratmaq;

¹Müvafiq sahə üçün olan peşə standartındakı ilə eynidir.

- F.4.4. Fasilələri minimuma endirmək və alternativ xidmətlər təmin etmək məqsədi ilə qatarların planını müvafiq personal ilə əlaqəli şəkildə təhlükəsiz iş sistemləri və texniki tələblərə uyğun müəyyən etmək;
  - F.4.5. Zərurət yarandıqda daxili və xarici təşkilatlar ilə əlaqə saxlamaq üçün müvafiq tədbirlər görmək;
  - F.4.6. Planın həyata keçirilməsi nəticəsində baş verən dəyişiklikləri əks etdirmək üçün operativ idarəetmə sistemlərinə dair məlumatları yeniləmək.
- V.5. Yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri yeniləmək:
- F.5.1. Qatarların hərəkəti üçün dəqiq dayaq nöqtəsini təmin etmək məqsədi ilə yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri qəbul etmək, tərtib etmək və qeydə almaq;
  - F.5.2. İş növbəsinin dəqiqliklə təhvil verilməsini təmin etmək üçün yol hərəkəti ilə bağlı sənədləri iş yerinin texniki tələblərinə uyğun olaraq növbənin sonunda təsdiq etmək.
- V.6. İş yerinə aid sənədləri tamamlamaq və problemlər barədə məlumat vermək:
- F.6.1. Uyğunsuzluqlar və digər problemlər ilə bağlı aidiyyatı şəxslərə məlumat vermək;
  - F.6.2. İş yerinə aid bütün sənədləri tamamlamaq.

C.2. TƏLİM İLƏ BAĞLI XÜSUSİ MƏLUMAT

C.2.1. TƏLİMİN NÖVLƏRİ

Bu peşə üçün zəruri sərişələr aşağıda göstərilən təlim metodları vasitəsilə əldə edilə bilər:

Formal təlim

Təvsiyə olunan formal təlim	Uyğun gələn təlim növü	Qeydlər
Tam orta təhsil ²		
Texniki peşə təhsili və ya akkreditasiyadan keçmiş təlim müəssisəsində təlim	☒	İlkin təlim akkreditasiyadan keçmiş peşə məktəbləri və sertifikatlaşdırılmış müəssisələr tərəfindən təşkil olunur. Bu təlim praktikadan qazanılan geniş təcrübə ilə əlaqələndirilməlidir. Yalnız praktiki təlim keçirildiyi hallarda sərişələrin tanınması haqqında sənəd əldə etmək üçün işçinin əlavə nəzəri təlim keçməsi və qiymətləndirilməsinə ehtiyac var.
Orta ixtisas təhsili		
Ali təhsil		
Digər:		

Qeyri-formal və (və ya) informal təlim tələb olunan sərişələrin genişləndirilməsinə şərait yarada bilər. Bir çox hallarda dəmiryolu dispetçeri zəruri sərişələri yalnız qeyri-formal və (və ya) informal təlim vasitəsi ilə əldə edə bilər.

Qeyri-formal təlim

İş yerində, təlim mərkəzində və ya bilavasitə ixtisaslaşmış təlimatçı tərəfindən keçirilən təlimdir. Qeyri-formal təlimin ən yaxşı yolu iş yerində təlimatçı yanında öyrənməkdir.

İnformal təlim

İnformal təlim kütləvi informasiya vasitələri və sosial şəbəkələr vasitəsi ilə baş verir. O, tələb olunan nəzəri və təcrübə bilikləri verə bilər, lakin fərdi yoxlamadan başqa, digər qaydada müşahidə edilməsi demək olar ki, mümkün deyil və ölçülməsi çətindir.

C.2.2. TƏLİMİN İSTİQAMƏTİ

² Ümumi orta təhsil ölkə vətəndaşları üçün icbari xarakter daşdığından cədvəldə əks olunmayıb.

Normal ilkin təlim istiqaməti ümumi orta təhsili bitirdikdən sonra ilkin peşə təhsili almaq və dəmiryolu nəqliyyatı müəssisəsində təcrübə keçməkdir. Dəmiryolu dispetçerinin təlim istiqamətləri yuxarıda göstəriləyi kimi, qeyri-formal və ya informal təlimdən də ibarət ola bilər.

C.2.3. ƏVVƏLKİ TƏLİMİN TANINMASI³

Gələcəkdə dəmiryolu nəqliyyatında ən azı iki il təcrübəsi olan şəxs sərəştələrin yoxlanması üçün imtahana mürəciət edə və yalnız imtahanı keçdikdən sonra sərəştələrin tanınması haqqında rəsmi sənəd əldə edə bilər.

---

³Azərbaycanda sərəştələrin tanınması üçün qiymətləndirmə sistemi hazırda mövcud deyildir.